श्रीसाईनाथाय नमः ।

करुणावली.

(दिगंबर शंकर भगवान.)

नमन तुज असो हे सद्गुरू साइनाथा ।
तुजविण मज त्राता कोणि नाहीं सनाथा ॥
म्हणुनि तव पदाब्जीं प्रार्थितों देव-दत्ता ।
झडकरि मजलागीं पावना पाव आतां ॥ १ ॥

प्रति-दिनिं बहु तापें तापलों देवराया ।
हरुनि दुरित माझें घालवी मोहमाया ॥
अचपल मन माझें नावरे साइनाथा ।
घडि घडि मज होतो शीण रे धांव आतां ॥ २ ॥

भजनरहित देवा जन्महीं सर्व जाई ।
स्वजन-जन-धनाचा मोहही जात नाहीं ॥
परम-दिन-दयाळा व्यर्थ तो ताप होतो ।
दुरित दुरि हरोनी हस्त ठेवी शिरीं तो ॥ ३ ॥

अखिल त्यजुनि देवा सर्वभावें भजावें ।
परम-सदय नाथा हीत माझें करावें ॥
षड्-रिपु-मजलागीं गांजिती जंबुकीरे ।
झडकरि झड घालीं सद्गुरू शार्दुलारे ॥ ४ ॥

तुजविण गुरुनाथा चित्त कोठें न राहो ।
हळु हळु मन माझें आपलेंसें करा हो ॥
शरण तव-पदाब्जीं मागतों; देवराया ।
वरद-कर धरींरे मतिशिरीं साइराया ॥ ५ ॥

॥ श्री ॥

॥ पद ॥

रसने रंगेगे सद्गुरुनामीं ॥ किति तरि भुलसिल कामीं ॥ ध्रु०॥

दुर्लभ या नरदेहीं, सार्थक तूं करीं कांहीं ॥
व्यर्थ नको करूं मी, मी, ॥ १ ॥

सोडुनीया गुरुस्मरण, व्यर्थ मोहीं करिसि भ्रमण ॥
अंती तुज नये कोणी कामी ॥ २ ॥

स्थीर करी मनोवृत्ति, जिवा दावी आत्मप्रतिति ॥
चिरसुख देईल सद्गुरु स्वामी ॥ ३ ॥

बाळ म्हणे साईनाथ, स्मरे बाई दिन रात ॥
तोचि तुज नेईल निज धामीं ॥ ४ ॥

॥ अभंग ॥

उपेक्षीसी जरी । शरण जाऊं कोणा तरी ॥ १ ॥
केली पाहिजे करुणा । दिन बंधो नारायणा ॥ २ ॥
मज नलगे जीवन्मुक्ती । देईं त्वच्चरणीं आसक्ती ॥ ३ ॥
म्हणे बाळ साईनाथा । लाज राखी माझी आतां ॥ ४ ॥

श्रीसाईनाथ पद्यावली

सौ. कृष्णाबाईविरचित

॥ पद ॥

(चाल–परी शिवा न लावी)

साइनाथ दयाघन अवतरला ॥ शिर्डीसी प्रभुदत्त आला ॥ अवधूत आला॥धृ॥ शिष्यमेघा शंख पुकारी ॥ तास झणाणे जय घोष करी ॥ स्वारी निघाली चावडीवरी ॥ जाते आरतीला ॥ आई, राधा कृष्णाबाई दर्शनाला ॥ १ ॥ छत्र धरीती वरी चवरी ढाळिती ॥ भालदार साईनाम पुकारिती ॥ स्वानंदें साई मान डोलविती॥ देहभाव सरला ॥ साईनाथ पदीं लीन होऊं चला ॥ २ ॥ पहाट झाली काकड आरती ॥ वाजे नगारा जय जय करीती ॥ साईनाथ प्रभु कुशीवर वळती ॥ पहा स्वरूपाला ॥ तमरूप:अंधकार दवडाला ॥ ३ ॥

॥ पद ॥

(नका वारीस जाऊं दीन)

कधीं पाहीन साईस्वरूप मी नयन भरोनी ॥
कधीं होईल तल्लीन साईपदास बघोनी ॥
॥ चाल ॥ गूण गाई आवडीनें, साई चरण ॥
सेवीन वंदीन हर्षभरें मी ॥ १ ॥

॥ पद ॥

(चाल–राम स्मरावा)

साईचा मनीं ध्यास निरंतर ॥ धृ० ॥
त्रैलोकीं साई व्यापूनी उरला । शिर्डीसीं करी वास ॥१॥
नामामृत तव गोड किती रे । भागत नच मम प्यास ॥२॥

कर जोडुनि मी लीन तव पदीं । पुरवी मनींची आस ॥३॥
नामस्मरणें पातक पर्वत । क्षणांत जळतिल खास ॥ ४ ॥
तव पद भक्ती मागतसें मी ॥ पुरवि मनींची आस ॥५॥

॥ पद ॥

(चाल—भूपती खरे ते वैभव)

हे दिनदयाळा, साईनाथ अवधूता ॥
झडकरी धांवरे पाव श्रीगुरुनाथा ॥
या कलीयुगामधें नाहिं तुम्हाविण त्राता ॥
जगीं तुम्हींच आम्हां तातबंधु अणि माता ॥
॥ चाल ॥ तूं असिस प्रभू जगपाला, साइरे ॥
आम्हीं हीन दीन तव पायीं, पाहिरे ॥
करिं कृपा अम्हांवरी साई, तारिरे ॥
तूं जगदोद्धारक अससी श्रीगुरुनाथा ॥
आम्ही हीन दीन तव ठेवितसों पदीं माथां ॥

॥ पद ॥

(नृप ममता रामावरती या चालीवर)

साइ नाम गोड किती होई ॥ मन्मना बहुत सुख देई, सर्वदा ॥
यांतची तरंगत राही । मी सदा सुखाला पाही । स्वचित्तची ॥ धृ० ॥
आसनीं भोजनीं शयनीं । साइरूप येतसे ध्यानीं । सर्वदा ॥ २ ॥
॥चाल॥ साइनाथा, ठेविते पदीं माथां मागतें सदा । वसे मम हृदयीं
वसे मम हृदयीं । मागणें दुजें नच कांहीं । याहुनी ॥ ३ ॥ साई० ॥

॥ आरती ॥

आरती साईराया । ब्रह्माविष्णू महेश्वरा ॥
कली माजी अवतार । जगद्गुरू विश्वंभर ॥ आ० ॥

निर्गुण निर्विकार । नकळे वेदासीपार ॥
सगुण ब्रह्मसाजिरें हो । कळा अनंत अपार ॥
सच्चिदानंद मूर्ती । अंतरसाक्षी हा ईश्वर ॥ आ० ॥१॥

देखूनी दीनजन । कृपाओळे दयाघन ॥
दैन्य दुःख निवारून । करी त्यांचें समाधान ॥
अनाथनाथ दीनबंधू । ऐसा पतितपावन ॥ आ० ॥ २ ॥

स्थापोनी सकळ धर्म । चारीवर्ण ते आश्रम ॥
आज्ञेनें वर्तवूनीं । पूर्ण करी त्यांचे काम ॥
निवारूनी दुष्ट बुद्धी । भक्तीलावी परम ॥ आ० ॥ ३ ॥

देशोदेशीच्या यात्रा येती । जे जे इच्छा ते मागती ॥
तेंचि त्यासी प्राप्त होय । वरदहस्त कृपा मूर्ती ॥
अंगेहो वर्तवोनी । दावी दया क्षमा शांती ॥ आ० ॥४॥

भाविक भक्तजन । त्यासी नित्य हो दर्शन ॥
दृष्टांतीं येऊनियां । दावी सर्व ऊण खूण ॥
प्रसाद देऊनियां ॥ होय अदृश्य आपण ॥ आ० ॥५॥

विनंती दास करी । सदा रहावें अंतरीं ॥
इच्छीलें पुरवीसी । अभय असो निर्धारीं ॥
अनन्यशरण आलों । साई आपणा ऐसें करी ॥आ०॥६॥

॥ पद ॥

(चाल बजरंगबलीकी)

सौ. शांताबाई विरचित

गुरूराज साईनाथ मूर्ती मम हृदयीं ठसली ॥
निरंतर ममहृदयीं ठसली ॥ धृ० ॥
विनंती हीच आपुले चरणीं घ्यावें मज पदरीं ॥
गुरूराज घ्यावें मज पदरीं ॥
भवजलधींतुन माझी हे प्रभूजी करणें सी ॥
मुक्तता असें कीं अपुले हातीं हीच असे विनंती ॥गुरू०॥

॥ पद ॥

(भूपती खरे ते वैभव या चालीवर)

भूवरी दयाळु साइ दयाघन साचा ॥
अवतार असे हा कबीर प्रभु श्रीगुरुचा ॥
गोदावरी तटीं शिर्डीसीं हा आला ॥
झडकरी चला हो नमुंया साइपदाला ॥
म्हणुनी तूं त्यासी वंदावें, मानवा ॥
गुण त्यांचे निशिदिनीं गावे, मानवा ॥
साईचरणा नित्य स्मरावें, मानवा ॥
या कलीयुगामध्यें भवसिंधू उतराया ॥
श्री साईवीण नच मार्ग तुम्हांला, बरवा ॥ १ ॥

श्रीसाईनाथ संस्थान शिर्डी येथील शके १८४८ च्या गोकुळ अष्टमीच्या उत्सवास आलेली वर्गणी वगैरे झालेला खर्च.

नांवें

॥ मनीआर्डरनें, रोखीनें, व धान्य, गूळ वगैरे रूपानें आलेली वर्गणी.

१। रा. रा. सावळाराम आत्माराम शिरोडकर, कुर्ला.
१० ,, रामकृष्ण श्रीकृष्ण नवलकर
१ ,, पापासो राजण्णा मुंबई
५ ,, नागेश आत्माराम सावंत
५ ,, जी. एच्. कोठवळे
२ ,, यशवंत जनार्दन गाळवणकर वांद्रें.
७ ,, जनार्दन रामचंद्र दळवी पेण.
५ ,, पुरुषोत्तम गजानन अँड कं.
२ ,, दिनकर बाबुराव उदगांवकर.
५ ,, बाबाजी कान्हूजी चव्हाण
१ ,, बाबाजी आनंदराव मोहीले.
९ ,, त्र्यंबक आनंदराव कर्णीक कल्याण मार्फतीनें.
५ स्वतःचे
१ रा.रा. गोविंद लक्ष्मण फणसे.
२ ,, द्वारकानाथ मुकुंद दुर्वे.
१ ,, शंकर अनंत प्रधान.
९
२ रा.रा.रावजी बाळकृष्ण उपासनी
१ ,, यशवंत राजाराम जुन्नरकर
१ ,, व्ही. के. पाटणकर.

३॥ आमंत्रणकार्ड पाठविणेबद्दल टपालखर्च.
३८॥। कोपरगांव येथून सामान खरेदी
४ घासलेट डबा खर्च सुद्धां.
५० गहूंरूपाचें आलेली वर्गणी गहूं खर्च झाले सबब नांवें.
४१ गूळ रूपानें आलेली वर्गणी गूळ खर्च झाला सबब नांवें.
१ रा. रा. व्ही. के. पाटणकर यांचे कुंपणांत लिहिले प्रों दक्षिणा पेटींत टाकली सबब नांवें.
४। सर्पण मण ११५ उक्ते रुपये.
८। संस्थानचे सामान खर्च पडलेल्या बिलाची रक्कम.
७ धर्मार्थ रक्कम दिली.
॥ गाडीभाडें श्रीमारुतीबुवाकरितां.
१॥ दुधाबद्दल किरकोळ खर्च.
॥ रोजदारणी बायांस
११॥ तुप शेर ५। दर २१ रु. प्रों.
१६ गहूं खरेदी मण १ दर १६ प्रा.
१८॥ गुळ खरेदी शेर ९० दर रु. २६ प्रों.
९ तांदूळ रूपानें खर्च पडलेली रक्कम
१॥ प्रसाद पाठविण्यास टिकीटें.
१। मिच्यां शेर २
तावदस्ता १
दिण्यास तार.

जमा

२ ,, सदाशिव आप्पाजी मुणगेकर

५ श्री. उमाबाई कृ. ठाकूर.

५ एका दत्तभक्ताकडून.

३०॥≈। श्री अण्णासाहेब दाभोळकर यांचे मार्फत आलेली वर्गणी.

७ मागील शिल्लक.

३ श्री. सुलोचनाबाई बांकडे.

२ रा. रा. एन. जी. बागळे.

२ ,, गोविंद रघुनाथ दाभोळकर

५ ,, कृष्णाजी नारायण मालपेकर.

५ सौ. यमुनाबाई सखाराम सामंत.

१। श्री. पार्वतीबाई गव्हाणकर.

३ रा. रा. लक्ष्मण गोविंद मुंगी.

१। ,, शामराव आर. जयकर.

१८≈। ,, नारायण गोविंद काजळे.

३०॥≈। रोखीनें आलेली वर्गणी.

१० ,, बापू राघु वोरावके.

११। ,, बाळा बापू जगताप मागील गव्हाचे वर्गणीबद्दल रोख.

३ ,, धनवोटे ओरशिअर.

२ ,, बाळा काशिराम शिंपी.

५ ,, मुलतान फत्तेचंद मारवाडी

२ ,, गबाजी नवले संगमनेर.

१। ,, दाजी वामन चितांबर, धान्य व गूळ रूपानें आलेली वर्गणी.

१२॥ ,, तात्या पाटील कोते. गूळ शेर ८६० दर २५ प्रमाणें

१२॥ ,, रामचंद्र दादा पाटील कोते गूळ शेर ८६० दर २५ प्रमाणें

नावे

२८≈ तेल शेर ८३। दर -॥≈॥ प्रो. ॥≈ प्रसादाच्या पिशव्यांस.

२२२॥।-।

१७८८॥- शिल्लक

२३९॥।-॥-

जमा

१२॥। ,, बाबुराव सखाराम गोंदकर
७ गहूं पायली ॥८ दर १४ प्रमाणें
५।॥ गुळ मेली शेर ॥२७॥ दर
२५ प्रमाणें

१२॥।

२४ रा. रा. पुनमचंद्र भागचंद मार-
वाडी. गहूं मण ॥१॥ दर
१६ रु. प्रमाणें.
५। ,, दाजी रामजी शेलके गहूं
पायली ॥६ दर १४ प्रमाणें.
८॥। ,, बाळा पुणेकर गहूं पायली
॥१० दर १४ प्रमाणें
४ ,, पुंजा लक्ष्मण धनगर गहूं
पायली ॥४ दर १६ प्रमाणें
१ ,, नामदेव गमाजी पाटील
कोते गहूं पायली ॥१
६ ,, नंदराम शिवराम मारवाडी
गूळ शेर ॥३० दर २४ प्रमाणें.
४।≈ ,, बळवंतराव जगताप गूळ
शेर ॥२२॥ दर २५ प्रमाणें
९ ,, दामुशेट कासार नगरकर
यांचे तांदूळ पायली ॥६ दर
१॥ रु. प्रमाणें

३२०॥=।-

८।=॥ पेटींतील रक्कम
श्रीवाडा व मशीद पेटींत
निघालेली रक्कम
-॥।≈ सामानविक्री कणिक मोकळ
पायली ॥१॥

२३९॥।=॥।

श्रीचे चरणकमलीं शतशः दंडवत असोत. विनंति ऐसीजे. या उत्सवाचे प्रसंगीं ज्या ज्या श्री समर्थभक्तांनीं मदत केली, त्यांना व सर्व भक्तांना इह-लोकीं आपले कृपाछत्रानें सौख्य लाभून आपली सेवा सदैव त्यांचे करवीं व्हावी अशी इच्छा आहे. ती पूर्ण होईलच. पण इतर उत्सवांस श्रीसमर्थ भक्तां-पैकीं बरीच मंडळी येते व या उत्सवास ती येत नाहीं तरी त्यांना इकडे येण्याची प्रेरणा श्रीसमर्थांनींच करावी, अशी त्यांजपाशीं प्रार्थना आहे. यंदा श्रीमान् हरि सीताराम दीक्षित उर्फ काकासाहेब यांच्या निधनामुळें या उत्सवास त्यांची जागा भरून काढण्यास कोणी आलें नाहीं, तरी यापुढें ही उणीव भरून निघेल अशी उमेद आहे. कै० हरि सीताराम दीक्षित ऊर्फ काकासाहेब यांच्या आत्म्यास सद्गति मिळो, हीच सदिच्छा आहे, ही सेवेशीं विज्ञप्ती सादर होय.

ता० १३-९-२६ } तात्या गणपत पाटील कोते
रामचंद्र दादा पाटील कोते

ह. भ. प. कै. रा. रा. हरि सीताराम दीक्षित.

देहावसान-सोमवार ज्येष्ठ वद्य ११, शके १८४८ (ता. ५ जुलै १९२६)

॥ जनीं मरोन उरावें। कीर्तिरूपें ॥
॥ देहे त्यागितां कीर्ति मागें उरावी ॥
॥ मरोनि कीर्ति उरवावी। नुरवावी अपकीर्तीतें ॥
॥ धन्य धन्य म्हणे लोक। सत्क्रिया करितां बरी ॥

काकासाहेबांच्या निधन वार्तेनें हळहळ वाटली नाहीं असा इसम निदान श्री साईभक्तांत तरी सांपडणार नाहीं. इतकेंच नव्हे तर आम्हांला असें वाटतें कीं अखिल महाराष्ट्रांत, मध्यप्रांतांत व इतर ठिकाणींही त्यांच्या मृत्यूमुळें सर्वांस सारखेंच वाईट वाटलें असलें पाहिजे असें त्यांच्या संबंधीं बहुतेक सर्व

मराठी, गुजराथी व इंग्रजी वर्तमान पत्रांतून आलेल्या मृत्यु लेखावरून उघड दिसतें. काकासाहेबांची योग्यताच तशी मोठी होती व त्यांना मृत्यूही त्यांच्या लौकिक योग्यतेला व तपः सामर्थ्याला साजेल अशाच तऱ्हेचा आला. मृत्यु हा केव्हांही शोचनीय खराच; परंतु काकासाहेबांवर यमराजानें आपले पाश ज्या तऱ्हेनें टाकले ते पाहातां, दुःखांत सुख म्हणतात त्याप्रमाणें भवितव्यतेचें कौतुकच वाटतें. अंतकाल समीप येत चालला म्हणजे त्याची पडच्छाया कांहीं काल पूर्वी एकाद्या आजाराच्या किंवा अन्यरूपानें दृग्गोचर होते. परंतु काकासाहेबांच्या बाबतींत तसा कांहीं प्रकार झाला नाहीं. मृत्युपूर्वी एक निमिष सुद्धां 'आपला काल आला' अशी जाणीव त्यांना किंवा त्यांचे बरोबर असलेल्या त्यांच्या स्नेह्यांना झाली नाहीं. काकासाहेबांना "हार्टडिसीस" होता असें कांहीं वर्तमानपत्रांत छापिलें आहे. परंतु ती गोष्ट खरी नाहीं हें आम्हांला खात्रीपूर्वक माहिती आहे. काकासाहेबांचें देहावसान एखाद्या योग्याप्रमाणें झालें. फरक इतकाच कीं योगीजन वेळ आली म्हणजे प्राणावरोध करून देह सोडतात आणि काकासाहेबांचें वेळ आल्याबरोबर देहावसान झालें.

खरोखर तात्त्विक दृष्टीनें काकासाहेब अंतकालीं आपल्या चतुर्थाश्रमांतच होते. "चतुर्थाश्रम" म्हणजे त्यांनीं लौकिकदृष्ट्या भगवीं वस्त्रें परिधान केलीं नव्हतीं. तसे ते संसारांत होते. परंतु त्यांनीं सर्वसंन्यास केला होता. भगवीं वस्त्रें नसलीं तरी योग्य कालीं श्री सद्गुरु साई बाबांनीं त्यांना कफनी परिधान करविली होती. स्थूलमानानें त्यांच्या आयुष्याचे चार विभाग केल्यावर प्रथम त्यांची विद्यार्थी दशा, नंतर यथाकालीं गृहस्थाश्रम, श्री साईमहाराजांचे सेवेला लागल्यापासून महाराजानीं समाधी घेई पर्यंत वानप्रस्थाश्रम, व नंतर चतुर्थाश्रम. या त्यांच्या चारी आश्रमां संबंधीं सोपपत्तिक विवेचन आम्हीं पुढें करणार आहोंत.

अंतकालीं ते संसारांत आहेत असें वर वर पाहाणारास वाटत असलें तरी खरोखर ते संसारा पासून अलिप्त राहून ईशभजनांत आपलें शेष आयुष्य कंठीत होते. त्यांच्या संभाषणांत केव्हांही वरचेवर साई महाराजांचें

नांव निघालें नाहीं असें होतच नसे. इतके ते आपल्या सद्गुरुस्वरूपांत तल्लीन झालेले होते. यांचें कुटुंब सौ. सरस्वतीबाई कांहीं वर्षांपूर्वी निवर्तल्या होत्या. वडील मुलगा चि. रामकृष्ण याचें उच्च शिक्षण संपून त्याचें लग्नही झालेलें आहे व लवकरच तो स्वतंत्ररीतीनें आपला संसार करण्याच्या मार्गाला लागेल अशा स्थितींत आहे. धाकटा मुलगा चि. बाळकृष्ण हा अद्याप लहान आहे खरा, परंतु त्याचें संगोपन करण्यास काकासाहेबांचे पाठचे बंधु सदाशिवराव भाऊ (जे हल्लीं कच्छ संस्थानच्या दिवाणगिरीवर आहेत) हे आहेतच. आपल्या मेसर्स. दीक्षित माणेकलाल आणि कंपनी नांवाच्या पेढींतून काकासाहेबांनीं आपलें अंग पूर्वींच काढून घेतलें होतें. तरी पण मि. माणेकलाल विषयीं त्यांना इतकी आस्था होती कीं मध्यंतरीं गत वर्षीं मि. माणेकलाल आजारी असतांना काकासाहेबांनीं दररोज ऑफिसांत जाऊन पेढीचें काम आपलेपणानें सांभाळलें होतें. सारांश काकासाहेबांची आयुष्यांतील इतिकर्तव्यता संपली होती व त्यांचें देहावसान अकालीं झालें असें म्हणतां येत नाहीं. आतां एवढी गोष्ट खरी कीं काकासाहेब आणखी थोडीं वर्षें वांचते तर त्यापासून त्यांच्या मुलांना व स्नेह्यानाच नव्हे तर इतरही अनेक दृष्टीनें फायदेशीरच झालें असतें. विशेषेंकरून श्री शिर्डी संस्थानाला त्यांची अद्याप फार जरूरी होती. परंतु अशा तऱ्हेच्या आशेला अंतच नाहीं. एखादा अगदीं वृद्ध कपि आपल्या पणतवंडाचें मुख पाहून आपल्या वयाच्या ९५ व्या वर्षीं वारला तरी (मात्र त्याच्या आयुष्याबरोबर त्याचें उत्पन्नही अव्याहत चालूं असलें पाहिजे) "तेवढीं विनूची मुंज बाबासाहेबांचे देखत झाली असती म्हणजे बरें झालें असतें" असे उद्गार काढून त्यांना आणखी ५ । ७ वर्षें आयुष्य चिंतणारे महात्मे असणारच. हा मनुष्यस्वभाव आहे. हा संसार आहे. त्याला मर्यादा नाहीं. व त्याबद्दल कोणाला दोष देणें वाजवीही नाहीं.

अलीकडे काकासाहेब आपला काळ भजन, पूजन पोथीचें वाचन वगैरे पारमार्थिक विषयाकडेच वेंचीत असत. ते पार्ल्यास आपल्या बंगल्यांत राहात असत. रविवारीं सकाळीं म्हणजे त्यांचे मृत्यूचे आधले दिवशीं नेहमीं

प्रमाणें त्यांचे परमस्नेही रा. रा. अण्णासाहेब दाभोळकर हे पार्ल्यास गेले होते. त्यांचे बरोबर रा. काका तेंडुलकरही होते. शिर्डीचे माधवराव देशपांडे त्या दिवशीं पार्ल्यास होते. काकासाहेबांचें नित्यनियमाप्रमाणें सकाळीं एकनाथी भागवताचें वाचन झाल्यावर, अण्णासाहेब नेहमीच्या शिरस्त्याप्रमाणें बांद्र्यास परत जाणार होते; परंतु त्यावेळीं पाऊस अतिशय पडत असल्यामुळें काकासाहेबांना त्यांना व तेंडुलकरांना पार्ल्यासच भोजनास ठेऊन घेतलें. भोजनोत्तर दोन प्रहरीं काकासाहेबांचा मुंबईस त्यांच्या वडील चिरंजीवास डॉ. देशमुख यांचे दवाखान्यांत भेटण्यास जाण्याचा विचार होता. त्यांच्या चिरंजिवांना थोडे दिवसां पूर्वीं मुंबईस डॉ. गोपाळराव देशमुख एम्. डी. (लंडन) यांचे निरीक्षणाखालीं त्यांचेच दवाखान्यांत ठेविलें होतें. चिरंजीवाला "ॲपेन्डिसाईटीस" (आंतड्याचा एक विशिष्ट रोग) असावा असा डॉक्टरांना संशय होता व रोगाचे निदान ठरल्यावर शस्त्रक्रिया व्हावयाची होती. परंतु त्या दिवशीं पाऊस फार असल्यामुळें ते मुंबईस गेले नाहींत व अण्णासाहेबानांही त्यानीं बांद्र्यास घरीं जाऊं दिलें नाहीं. रात्रीं आरती झाल्यावर नित्यक्रमाप्रमाणें काकासाहेबानीं भावार्थ रामायणाचा एक अध्याय वांचला. योगायोग असा कीं त्या दिवशींचा अध्याय "गजेंद्र मोक्षा"चा होता. (सुंदरकांड, अध्याय २१). अण्णासाहेबांचा रात्रीचा मुक्काम तेथेंच झाला. सोमवारीं पहाटें अण्णासाहेबांना एक महत्वाचें स्वप्न पडलें. स्वप्नांत त्यांना श्रीसद्गुरु साईबाबांचें दर्शन झालें. श्रीसाईबाबा हे अण्णासाहेबांच्या अंगावरील पांघरुणांत शिरले आहेत व अण्णासाहेबांचे कुशीशीं निजत आहेत व त्यांस अण्णासाहेब अतिप्रेमानें कवटाळून धरीत आहेत असें तें स्वप्न होतें. सकाळीं जागे झाल्यावर हें स्वप्न त्यांनीं मोठ्या कौतुकानें रा. रा. देशपांडे, रावसाहेब लवाटे, व काकासाहेब जागे झाल्यावर काकासाहेबांसही सांगितलें. सर्वांना त्या स्वप्नाचें मोठें कौतुक वाटलें; परंतु त्यावेळीं त्याची अर्थसूचकता कोणाच्याही लक्ष्यांत आली नाहीं. व ती येणार तरी कशी? त्याच दिवशीं दोन प्रहरीं ओढवणाऱ्या प्रसंगाची ती सूचना होती याची त्यावेळीं कोणालाच कल्पना

ाहीं. नित्यनियमाप्रमाणें सकाळीं भागवताचें वाचन झालें. त्यांतील विषयही
ढें येणाऱ्या प्रसंगाचा सूचकच होता असें प्रत्यक्ष तो प्रसंग येऊन पोंहच-
ानंतर मागाहून लक्ष्यांत आलें. हा वेळपर्यंत काकासाहेबांनीं एकनाथी भाग-
ाचीं कितीतरी पारायणें केलीं असतील; पण या सोमवारी सकाळीं त्यांचे
चनांत आलेला भाग म्हणजे अष्टमहासिद्धींचे वर्णन (पहा ए. भा. अ. १५,
ोक १० ते २३). त्यावेळीं काकासाहेबांनीं अखेरीस ज्या श्लोकावर प्रवचन
े तो हा "परकायंविशन् सिद्ध आत्मानं तत्रभावयेत । पिंडंहित्वा विशेत्प्राणो
ु भूत: षडंघ्रिवत् (ए. भा. अ. १५, श्लोक २३). या श्लोकावर नाथ-
ाराजांची टीका फारच सुंदर आहे व ती काकासाहेबांचे प्रेमळवाणीनें ऐक-
ाचा अपूर्व योगही हा अखेरचाच होता. असो ईश्वरी इच्छा !

श्रीसद्गुरू साईबाबांच्या आज्ञेप्रमाणें काकासाहेब दररोज दिवसा
नाथ भागवत व रात्रौ भावार्थ रामायण नियमानें वाचीत असत. या
थींची हकीगत पुढें क्रमानें त्यांच्या वानप्रस्थाश्रमाचे वेळीं येईल.
प्रहरीं पाऊस थांबून उघाड पडली व मुंबईस डॉ. देशमुखांचे दवाखान्यांत
ाकरितां काकासाहेब निघाले. त्यांचेबरोबरच अण्णासाहेब व तेंडुलकर
मंडळी वांद्र्यास जाण्याकरितां निघाली. पार्ला स्टेशनवर १२—५९ ची
ी थोडी उशीरां आल्यामुळें ते प्लॅटफॉर्मवर येऊन पोंहचतांच ती त्यांना
ाली. गाडींत पाऊल टाकतांच काकासाहेब महाराजांचे गुणानुवाद गाऊं
ले. ते म्हणाले, "पहा अण्णासाहेब, बाबा किती दयाळू आहेत. आप-
ा येतांक्षणींच गाडी मिळवून दिली. एक मिनिटाचा सुद्धां खोळंबा केला
. पुढें गाडींत बसल्यावर खिशांतून लहान टाईमटेबल काढून पाहून म्हणाले
ही गाडी आपल्या करितां लेट करून बाबांनीं आपल्यास मिळवून दिली.
तर स्टेशनवर आपल्यास खोळंबावें लागतें व हें केवळ महाराजांच्या
च टळलें. असे गुणानुवाद सुरू असतां व डब्यांत अण्णासाहेब व
साहेब हे समोरासमोर खिडकीजवळ बसलेले, गाडी पुढचें स्टेशन म्हणजे
ुस याच्या आसपास आली व बोलतां बोलतां काकासाहेबांच्या शरी-

राचा तोल जाऊन त्यांना झोंप येत आहे असें अण्णासाहेबांस आ
वाटलें. म्हणून अण्णासाहेब उठून त्यांचे बाजूला बसून त्यांची मान सांव
झोंपावयाचें आहे काय म्हणून विचारतां जेव्हां उत्तर मिळालें नाहीं ते
त्यांना मूर्च्छा आली असावी असें अण्णासाहेबांस वाटलें व त्यांनीं ल
आपल्या उपर्ण्याचीं गुंडाळी करून त्यांच्या उशाला दिली. व त्
शुद्धीवर आणण्याकरितां पाणी पाहूं लागले. डब्यांत एकाजवळ
मिळालें. इतक्यांत गाडी सांताक्रूझ सुटून खार स्टेशनवर आली.
अण्णासाहेब खालीं उतरले व नळाचें पाणी मिळविलें; पण इतक
गाडी सुरू झाल्यामुळें ते धाईधाईनें डब्यांत शिरले. व काकासाहे
डोक्यावर व तोंडावर आणि डोळ्यावर खूब पाणी शिंपडलें. त
शुद्धीवर आल्याचें कांहींही चिन्ह जेव्हां दिसेना तेव्हां तेंडुल्कर व अ
साहेब हे दोघेही फार अस्वस्थ झाले व वांद्यास गाडी आल्यावर काकासाहे
तेंडुल्करांचे हवालीं करून झालेली हकिगत गार्डास सांगून काकासाहेबांस
उतरण्याची तजवीज करावी म्हणून अण्णासाहेब डब्यांतून खालीं उतरून गा
कळविण्यास व त्याची मदत मागावयास बाहेर पडले. त्यावेळीं पा
सोसाट्यानें आल्यामुळें व प्यॅसेंजरची गर्दी असल्यामुळें गार्डाचे डब्या
जाऊन पोंचतात तों गाडी सुटली. मग तेथेंच एका डब्यांत शिरून
जेव्हां माहिम. स्टेशनवर उभी राहिली तेव्हां खालीं उतरले व गार्डास
हकीकत कळविली व काकासाहेबांस तेथें बाहेर काढण्यास
मागितली. परंतु गार्डानें तेथें कांहींच सोई नाहीं 'टेली फोन '
परळच्या स्टेशनावर ' स्ट्रेचर ' माणसें व डॉक्टर मागविण्याची व्यव
करवितों व तेथें आपण त्यांना खालीं घेऊं आणि तपासूं असें गार्डानें स
तलें व गाडी तशींच पुढें गेली. अण्णासाहेबांचा समज काकासाहेब
येऊन पडले आहेत व योग्य इलाजा नंतर शुद्धीवर येतील असाच
गाडी परेलवर आली. व्यवस्थितरीतीनें काकासाहेबांना डब्यांतून
काढंले. डॉक्टर हजर होतेच. त्यांनीं काकासाहेबांना तपासून हृदयाची
बंद पडल्यामुळें, " त्यांचा प्राण कुडींतून निघून गेला" असा अभिप्राय

(अपूर्ण)

* स्फुटविषय पहा अध्याय ४२ ओवी ३१ खालील टीप.

कै० वा० रघुनाथराव तेंडूलकरांचे उद्गार.

अभंग.

ठें देव गेला टाकूनी मजला । नसे विश्रांतीला ठाव आतां ॥ १ ॥
णा संगें बोलूं गुज कुणा सांगूं । कुठें तुला शोधूं कळेना तें ॥ २ ॥
ोड गोड शब्दें परमार्थज्ञान । दिधलें सांगून भक्तजनां ॥ ३ ॥
ावा विवेक होत नाहीं शांती । झाली माझी मती कुंठित ही ॥ ४ ॥
सें माझे तोडीं बोलूं तूं नाहींस । गमे वसलास हृदयांत ॥ ५ ॥
ासी म्हणे बाबा होते चळवळ । मनाची प्रबळ प्रसंगीं या ॥ ६ ॥

२.

अभंग.

ानहीना मज गेलां सोडुनीयां । आतां कुणा पायां लागूं मी हो ॥ १ ॥
ल्या प्रसंगीं भार तुम्हावर । होता गुरुवर माझा कीं हो ॥ २ ॥
किती अश्रू गाळूं आठवुनी प्रेमा । पोटीं दया क्षमा होती तुम्हां ॥ ३ ॥
ास म्हणे हाय हाय जीवा झाली । माझे हो माउली बाबा साई ॥४॥

३

अभंग

ंटाळलां तुम्ही काय आम्हांसाठीं । गेलां उठाउठी म्हणूनीयां ॥ १ ॥
ुग्ध होउनीयां कैसे हो बैसलां । नाहीं हो बोललां कोणासंगें ॥ २ ॥
जरी प्रयाणाचा वेळ तो कळला । निरोप धाडिला नाहीं कुणा ॥ ३ ॥
प्रेमा दाखवूनी माया हो लाविली । आतां हो माउली कोणा पाहूं ॥४॥
पूर्वी देवभक्त असेच ते गेले । कीर्तीस ठेविलें पाठीमागें ॥ ५ ॥
होते आठवण प्रेमळ शब्दांची । करितों मनाची समजूत ॥ ६ ॥

सद्गुरू सद्गुरू करा समाधान । दृष्टान्त देऊन भक्तजना ॥ ७ ॥
सगुण सोडून निर्गुणांत गेलां । भक्तास ठेविला विव्हळत ॥ ८ ॥
नकळे आदेश काय हो ठेविला । कळे तो मनाला नाहीं शांति ॥ ९ ॥
पूर्ण कृपादृष्टी होती दासावरी । तीच निरंतरीं असो द्यावी ॥ १० ॥

४

अभंग.

न होतें चिंतिलें ऐकूं तेंचि आलें । ब्रह्मीभूत झाले बाबासाई ॥ १ ॥
आतां कोणा पाहूं कोणाला मी भजूं । चरण मी धरूं कोणाचे ते ॥२॥
किती बतावणी केली तुम्ही बाबा । मनावरी ताबा ठेववेना ॥ ३ ॥
बहुत सोशिले आम्हांसाठीं कष्ट । परी तें वितुष्ट माजलेलें ॥ ४ ॥
भांडणें तांडणें नित्य नित्य झालीं । आज्ञा हो पाळिली नाहीं कुणी ॥५॥
रहा आतां सुखें आपुल्या हो घरीं । पहा हो अंतरीं मुरडून ! ॥ ६ ॥
सांभाळलें आम्हां येवढें करून । सुबोध देऊन वारंवार ॥ ७ ॥
माय हो माउली दीनाची साउली । भाविकां पावली दास म्हणे ॥८ ॥

अभंग.

बाबांचा संदेश.

" नका करूं शोक नका वाहूं चिंता।नाहीं मी परता गेलों कुठें " ॥१॥
' तुमचें कर्तव्य तुम्हा पढविलें । जागृत ठेविलें पाहिजे तें ॥ २ ॥ "
' आपुलाला धडा विश्वासें वळवावा । दृढभाव ठेवा मजवरी " ॥ ३ ॥
" मशीदीचें ठाणें जागृत ठेवावें । ऐसे शब्द देवें काढियेले ॥ ४ ॥
सद्गुरुकृपेनें आले हे उद्गार । सुबुद्धि देणार तोचि मज ॥ ५ ॥
दास म्हणे देवा करितों नमन । पाय आठवून हृदयांत ॥ ६ ॥

श्रीसद्गुरु साईबाबायनमः

सप्रेम सा. न. वि. वि. आपल्या सन्मान्य श्री साईलीलेच्या एखादे अंकीं खालीं लिहिलेल्या लीलानुभवास कृपेनें स्थल मिळावें अशी नम्रता पूर्वक विज्ञप्ति आहे.

स्रग्धरावृत्तम्

दृष्ट्वा यद्ब्रह्मतेजः शुचि मधु रुचिरं शीतलं चित्तहारी।
पूर्णेंदुःक्षीणकांति र्भवति किल तथा दर्पको नष्टदर्पः।
श्रुत्वा यत्प्रेमवीचीः प्रियजन विषये लज्जितो भाति सिंधुः।
तत्श्रीसाई पदाब्जे मम नतिततयः कोटिशः संतु नित्यम्।

अर्थः— ज्यांचें निर्मल, गोड, सुंदर, थंड, व मनोवेधक ब्रह्मतेज पाहून खरोखरच पौर्णिमेचा चंद्र तेजोहीन होतो व त्याचप्रमाणें सौंदर्याचा गर्व वाहणारा मदन गर्वहीन होतो, तसेंच आपल्या प्रियभक्तांच्या ठिकाणीं ज्याच्या प्रेमलहरी संबंधी कथा ऐकून समुद्र लज्जायमान होतोसा दिसतो, त्या श्री साईपदकमलीं माझ्या नित्य कोट्यावधि प्रणामपंक्ति असोत.

श्रीसाईबाबांचे दर्शनास एके दिवशीं एक मुसलमान आला. दर्शन घेतल्यावर त्यानें प्रार्थना केली कीं बाबा मला सुरंगी दारूचा व बत्त्यांचा परवाना मिळत नाहीं मी कलेक्टर साहेबांकडे पुष्कळ अर्ज केले परंतु माझी दादच लागत नाहीं. म्हणून आतां आपल्याकडे आलों आहे. कसेंही करून माझी दाद लावा. या शिवाय मला आपल्याजवळ दुसरें कांहीं एक मागावयाचें नाहीं. महाराज म्हणाले. बरें नानाला येऊं दे म्हणजे तुला परवाना द्यायला मी त्याला सांगेन. कांहीं दिवसांनीं नानासाहेब महाराजांचे दर्शनास आले व हा मुसलमानही त्याच वेळीं तेथें आला. व महाराजांस सांगू लागला कीं बाबा आतां नानासाहेब येथें आले आहेत त्यांना परवाना देण्याबद्दल तुम्ही सांगा. महाराज नानासाहेबांस म्हणाले, नाना, या मुसलमानास तो

मागत असलेला परवाना दे. नानासाहेब म्हणाले, या मुसलमानानें दोन अर्ज केले होते. व दोन्ही वेळीं त्यास परवाना देऊं नये म्हणून कलेक्टर साहेबांचा हुकूम झाला आहे. तेव्हां आतां त्यास परवाना मिळणार नाहीं. परंतु महाराज म्हणाले, दे रे नाहीं म्हणूं नकोस. नानासाहेब म्हणाले दोनदां साहेबांनींच स्वतः परवाना देण्याचें नाकारिलें आतां त्यास तो कसा मिळेल व मीही साहेबांस काय सांगूं ? महाराज म्हणाले तूं आतां साहेबांना सांग म्हणजे तो देईल. हे बघ या मुसलमानाची एक पेटी आपल्याकडे आहे. तो ती आतां आपल्याजवळ मागतो आहे. आपल्याजवळ आतां ठेवण्याची त्याची इच्छा दिसत नाहीं. मग ती ठेवून घेण्याचा विनाकारण आग्रह धरण्यांत काय मतलब ? त्याची त्याला देऊन टाकावी हें बरें.. नानासाहेब म्हणाले, महाराज आपण म्हणतां हें सर्व खरें. पण आतां मी साहेबांस सांगूं काय ? महाराज पुनः म्हणाले, तूं सांग म्हणजे तो आतां देईल. नानासाहेब म्हणाले बरें आपण सांगतां त्याप्रमाणें आणखी एकवार म्हणून पाहतों. नंतर नानासाहेबांनीं त्या मुसलमानास पुन्हा तिसऱ्यावेळीं अर्ज करण्यास सांगून अमक्या तारखेस अमक्या वेळीं अमक्या ठिकाणीं हजर राहाण्यास सांगितलें. व अर्ज जेव्हां पुकारले जातील त्यावेळीं तूं आपला अर्ज घेऊन ये व तुझी जी हकीकत असेल व ज्या कामासाठीं परवाना तुला पाहिजे असेल तें काम साहेबांस समक्ष सांग असें त्यास म्हणाले. नंतर लवकर त्या मुसलमानानें तसें केलें. सायंकाळीं अर्ज पुकारले त्यावेळीं हा गृहस्थ अर्ज घेऊन साहेबापुढें उभा राहिला. साहेबांनीं नानासाहेबांस हकीकत विचारली, नानासाहेब म्हणाले या अर्जदाराचा हा तिसरा अर्ज आहे. हा सुरंगी दारू व बत्त्यांचा परवाना मागत आहे व तो त्यास देऊं नये असा आपला दोन्ही वेळां नुकताच हुकूम झाला आहे तरी तो फिरून अर्ज करीतच आहे. साहेब म्हणाले या अर्जदारास सुरंगी दारू व बत्त्या कशासाठीं पाहिजे आहेत ? नानासाहेब म्हणाले त्याचे शेतांतील खडक फोडून शेतास नाली बांधण्या करितां वरील परवान्याची जरूर आहे असें तो म्हणतो. पण

ालुक्याहून आलेल्या माहितीवरून त्यास परवान्याची जरूर आहे असें न वाटल्यावरून त्यास परवाना देण्याचें आपणच नाकारलें आहे. नंतर साहेबांनीं त्या अर्जदारास जवळ बोलावून परवान्याची इतकी जरूर काय आहे म्हणून विचारलें, तेव्हां तो म्हणाला कीं अहो साहेब, मी सरकारांतूनच शेत सुधारणे करितां व त्याची बांधबंदिस्ती करण्याकरतां ५०० पांचशें रुपये तगाई घेतली आहे. व मीं मागतों तितक्या दारूचा व बत्तीचा मला जर परवाना मिळाला नाहीं तर तगाईच्या शर्तीत लिहिल्याप्रमाणें मजकडून मुदतशीर शेतसुधारणा व बांधबंदिस्ती कशी होईल ? शेत कसें पिकेल ? व सरकारचे तगाईचे हप्तेही बक्तशीर कसे जातील ? इतकें ऐकल्यावर साहेब म्हणाले कीं अर्जदार म्हणतों ती गोष्ट अगदीं खरी दिसते व अशी जर हकीकत होती तर प्रथमतःच ही गोष्ट आमचे नजरेस कां आणिली नाहीं ? आतांचे आतांच याचा परवाना तयार करा माझी सही घ्या व त्याला द्या. मागील सर्व हुकूम रद्द समजा. नंतर साहेबांचे आज्ञेप्रमाणें परवाना त्याचवेळीं तयार होऊन त्यावर साहेबांची सही होऊन ताबडतोब त्या गृहस्थास मिळाला. पूर्वीचे दोन वेळां ही तगाईची हकीकत कोणाच्याच कशी लक्षांत येऊं नये व ती आतांच कां यावी याबद्दल त्या त्रिकालज्ञ विश्वव्यापक साई परब्रह्मावांचून कोण काय सांगणार ? खरोखरच त्याची लीला अगम्य व अतर्क्य आहे. मी विचारिलें कीं नानासाहेब त्या गृहस्थानें महाराजांचे जवळ कसली पेटी ठेविली होतीं व केव्हां ठेविली होती व त्यानें ती केव्हां मागितली व महाराजांनी ती त्यास केव्हां दिली ! नानासाहेब म्हणाले अहो पेटी म्हणजे सत्कृत्य. त्या गृहस्थानें पूर्वजन्मीं केव्हांतरी महाराजांच्या जवळ कांहींतरी एक सत्कृत्य केलें. व त्याचें फल तो आतांच या रूपानें मागूं लागला. म्हणून ते म्हणाले कीं त्याचें फल आपण त्यास देऊन टाकूं व तें त्यांनीं त्यास या रूपानें दिलें.

एकदां नानासाहेब श्रीचे जवळ नेहमीं प्रमाणें एकटेच गोष्टी बोलत-बसले असतां दोन यवन स्त्रिया दर्शन घेण्याकरितां मशिदींत आल्या व मशि-

दीच्या खालच्या अंगणांत उभ्या राहिल्या. बराच वेळ झाला तरी त्या वर येईनात. आपण बसल्यामुळें त्या स्त्रिया दर्शन घेण्यास वर येत नाहींत असें नानासाहेबांस वाटल्यामुळें ते उठून जाऊं लागले. महाराजांनीं त्यास खालीं बसविलें व उठून कां जातोस म्हणून विचारलें. नानासाहेब म्हणाले, त्या दोन स्त्रिया केव्हांपासून आपल्या दर्शनासाठीं आल्या असून खालीं तिष्ठत उभ्या राहिल्या आहेत. मी येथें आपल्या जवळ बसलों असल्यामुळें त्या वर येण्यास लाजत आहेत असें मला वाटतें म्हणून मी उठलों त्यांचे दर्शन झाल्यावर मी पुनरपी आपल्या जवळ बसेन. महाराज म्हणाले, बैस.खालीं जाऊं नकोस त्यांना जरूर असेल तर त्या वर येतील. तुला उठून जाण्याचें कारण नाहीं, ज्यांना लाज वाटत असेल त्यांनीं दर्शनास यावें कशाला ? नानासाहेब पुढें कांही एक न बोलतां ईशाऱ्रे प्रमाणें पूर्ववत् महाराजांचे जवळ बसले. कांहीं वेळ वाट पाहून नानासाहेब बाबांजवळून उठत नाहींत असें पाहून त्या स्त्रिया वर आल्या. त्या पडदानसीन बाया होत्या. त्यांनीं वर आल्यावर आपल्या मुखावरील बुरखा दूर केला व श्री सद्गुरुरायांच्या चरणांचें वंदन केलें व पुन्हा पूर्ववत् मुखावर बुरखा घेऊन महाराजांचे जवळ बसल्या. त्यांपैकीं एक स्त्री वृद्ध होती व दुसरी अगदीं तरुण असून फार सुंदर होती. त्यावेळीं नानासाहेब तिच्या सौंदर्यानें थोडे विकारवश झाले व ती सुंदरी आणखी एकवेळ आपला बुरखा काढून टाकून तिचा वदनशशि पुन्हां एकवार आपल्यास पहावयास मिळेल तर बरें असें त्यांस वाटलें. इतकें मनांत येतांच महाराजांनीं नानासाहेबांचे मांडीवर एक थापट मारली. नंतर त्या स्त्रिया पुनरपि बुरख्यासह श्रींच्या शुचितम व पुण्यकारक पाद पद्मांचें वंदन करून निघून गेल्या. त्यानंतर महाराज म्हणाले, नाना थापट कां मारली त्याचें कारण कळलें कां ? नानासाहेब म्हणाले सर्वज्ञ गुरु माउलीपासून मी काय चोरून ठेवणार ! परंतु आपले सान्निध्यांत बसलों असतां सुद्धां क्षुद्र विकारांनीं मजवर अंमल कां चालवावा हें मात्र मला कळत नाहीं.महाराज म्हणाले नाना तूं तरी मनुष्यच आहेस ना? शरीर

हें विकारांनींच बनलेलें आहे व विकार वस्तु दृग्दोचरवर अदृश्य राहून जगत्सूत्र-पण कायरे बाहेरून दिसण्यांत मनोहर सुंदर रमणीयतेनें करणाऱ्या श्रेष्ठ साई करून सोडणारी मोहक नक्षीकाम केलेलीं व नानातऱ्हेच्यांनीं विचार केला कीं रंगवलेली अशीं देवालयें जगांत काय थोडीं आहेत ! पण आप त्यांचें म्हणणें देवालयांत जातों ते फक्त देवालयाचें बाह्य स्वरूप पहावयास जातों का" आंतील देवाचें दर्शन घेण्यास जातों ? देवदर्शन घेते वेळी आपल्यास देवालयाच्या मनोवेधक बाह्य स्वरूपाबद्दल काय वाटतें ? आपण देवालयाच्या बाह्य स्वरूपाकडेंच पहात बसतों कीं आंतील परमात्म मूर्तीबद्दल विचार करतों ! अरे आपणास असें नाहीं का वाटत कीं हे परमात्म्या आपलें मंदीर किती चित्ताकर्षक आहे व त्यांत आपण कसें सुंदर शोभतां तसेंच प्रत्येक वस्तूंत परमात्मा भरलेला आहे. ती वस्तु सुरूप असो अथवा कुरूप असो. आपणास बाह्य सुस्वरूपाचा अथवा कुस्वरूपाचाच विचार करावयाचा नसतो. फक्त त्या वस्तूंतील परमात्मस्वरूपाचाच विचार करावयाचा असतो. वस्तूच्या बाह्य स्वरूपाकडे मुळींच लक्ष देऊं नये असें नाहीं. फक्त बाह्य स्वरूप चित्तवेधक असल्यास त्याकडे नजर गेल्याबरोबर इतकेंच मनांत आणावें कीं हे परमात्मा इतक्या विशाल व कुशाग्र बुद्धीनें व कल्पनातीत कुशलतेनें तयार केलेल्या या मोहक शरीररूपी देवालयांत आपण कसा निवास केला आहे व कसें विभूषित दिसत आहां. नाना, आतांच ज्या तरुण यवन स्त्रीचा चेहरा पुनरपि पहाण्याची तुला इच्छा झाली ती, तूं वर सांगितल्याप्रमाणें तिच्या प्रथम दर्शनाचे वेळींच जर विचार केला असतास तर तिचा चेहरा पुन्हा पहाण्याची तुला इच्छाच झाली नसती. असो. आतां हीच गोष्ट निरंतर लक्षांत ठेव म्हणजे झालें. प्रपंचांत राहून सर्व व्यवहार करून विचारांनीं विकार कसे दुर्बल करावे व परमार्थ कसा साधावा याबद्दल महाराजांच्या अद्वितीय व परम कारुणिक शिकवणुकीचें व त्यांच्या निरुपमेय व अगाध ज्ञानाचें जितकें कौतुक करावें तितकें थोडेंच.

एकदा नानासाहेबांच्या वडिलांचा व कल्याणचे मुसलमानांचा थोडासा बेबनाव झाल्यामुळें त्यांनीं घरांत ताकीद देऊन ठेविली कीं आजपासून आपल्य

ही एवढीच अपवादात्मक प्रेरणा कशी केली याबद्दल त्यांस त्या गुरुमाउलीचें राहून राहून कौतुक वाटूं लागलें. व आपले गुरू श्री साइबाबाच आहेत हें आपले वडलांस कसें समजलें व त्यांचे गुरू श्री सखाराम महाराज असतां, साईबाबाच तुझे गुरू आहेत हें त्यांनीं खात्रीनें कशावरून सांगितलें याचा त्यांस उलगडा होईना. परंतु त्याबद्दल वडलांकडून खुलासा करून न घेतां ही त्याच साई ब्रम्हांड चालकाच्या अनंत लीलेपैकीं एक लीला आहे असें समजून बाबांवरील त्यांची श्रद्धा व भक्ती दृढावत चालली असो. असा जो विश्वकर्म्याचा विश्वकर्मा, विश्वपालकाचा पालक व विश्व संहारकाचा संहारक अनंत कोटि ब्रह्मांड नायक श्रीसाई परमात्मा त्याचे चरणारविंदीं अनन्यभावें शीर्षस्थित संस्कृत श्लोक रूपीं एक वाग्गुलाबपुष्प, अनुभवत्रयरूपीं एक त्रिदल वाग्बिल्व व मातृभाषेंतील शेवटील श्लोकरूपीं एक तुलसीदल अर्पण करून आपली रजा घेतों.

रथोद्धता

कालिका-वर विहीन कालिका ।
पालका स्वजनबालबालिका ।
शालिका जग प्रपंच जालिका ।
चालका नमन साइमालिका ॥

ठाणें १९-९-२६

बाबांचें बाळ.

१ कालिका=दुर्गा=पार्वती. वर=भर्ता, रमण= शंकर.
२ विहीन=रहित. कालिका=कालिमा, अंधःकार, अज्ञान, दोष=अज्ञान रहित.
३ पालका=पालनकरणारा.
४ आपले स्त्रीपुरुष भक्त.
५ शालिका=जाळें विणणारा.
६ जालिका=जाळें. जगरूप प्रपंचाचें जाळें.
७ चालका=चालवणारा (जगरूप प्रपंच)
८ मालिका=धनी, नायक (ब्रह्मांडनायक)

अध्याय ४२ वा.

श्रीगणेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः ।
श्रीकुलदेवतायै नमः । श्रीसीतारामचंद्राभ्यां नमः ।
॥ श्रीसद्गुरुसाईनाथाय नमः ॥

ॐ नमोजी सद्गुरू दातारा । श्री मद्गोदातट विहारा ॥
ब्रह्ममूर्ते कौपीनांबरा । संतवरा नमो तुज ॥ १ ॥
दावी भवनदी उतरूं । दीना दे निजपदीं अवसरूं ॥
तोहा भक्तकाज कल्पतरू । संतावतारू साईचा ॥ २ ॥
गताध्यायीं जाहलें कथन । गोड कथा नवल विंदान ॥
साई छबीचें जलनिमज्जन । टळूनि रक्षण झालें कसें ॥ ३ ॥
तैसीच एका भक्ताची कामना । साईनीं पुरविली येऊनि स्वप्ना ॥
ज्ञाविलें तया ज्ञानेश्वरी वाचना । देऊनि अनुज्ञा विस्पष्ट ॥ ४ ॥
सारांश गुरुकृपा उजियेडें । फिटे भवभयाचें सांकडें ॥
निश्रेयस मार्गद्वार उघडे । असुख रोकडें सुख होय ॥ ५ ॥
नित्य स्मरतां सद्गुरूचरण । विरे विघ्नांचें विघ्नपण ॥
मरणासीही येईल मरण । पडे विस्मरण भवदुःखा ॥ ६ ॥
म्हणोनि या समर्थाची कथा । श्रोतां परिसिजे अपुलाल्या हिता ॥
जयाचिया श्रवणें तत्वता । अति पावनता लाधेल ॥ ७ ॥

आतां ये अध्यायीं आपण। करूं या साईस्वभाव निरूपण ॥
कैसें मनाचें तीव्रपण। अथवा मवाळपण तयांचे ॥ ८ ॥

एकदां तात्याबा नूलकरांचे। स्नेही डॉक्टर पंडित नांवाचे ॥
घ्यावया दर्शन साईबाबांचें। आले एकदांचे शिर्डींत ॥ ९ ॥

पाऊल ठेवितां शिरडींत। आरंभीं गेले मशिदींत ॥
करुनि बाबांसी प्रणिपात। बैसले निवांत क्षणभरी ॥ १० ॥

बाबा मग वदती तयातें। जाई दादा भटाच्या येथें ॥
'जा असे जा' म्हणून हातें। लाविती मार्गातें तयास ॥ ११ ॥

दाते दादाकडे गेले। दादांनीं योग्य स्वागत केलें ॥
मग दादा बाबांचे पूजेस निघाले। येतां का विचारिलें दात्यांसीं ॥१२॥

दाते दादा समवेत गेले। दादांनीं बाबांचें पूजन केलें ॥
कोणीही न तोंवर लावाया धजले। गंधाचे टिळे बाबांस ॥ १३ ॥

कोणी कसाही येवो भक्त। कपाळीं गंध लावूं न देत ॥
मात्र म्हाळसापति गळयासीं फांसीत। इतर ते लावीत पायातें ॥१४॥

परी हे दाते भोळे भाविक। दादांची तबकडी केली हस्तक ॥
धरुनियां श्री साईचें मस्तक। रेखिला सुरेख त्रिपुंड्र ॥ १५ ॥

पाहूनि हें दात्यांचें साहस। दादांचे मनीं धासधूस ॥
चढतील बाबा परम कोपास। काय हें धाडस दात्यांचें ॥ १६ ॥

ऐसें अघडतें जरी घडलें। बाबा एकही न अक्षर वदले ॥
किंबहुना वृत्तीनें प्रसन्न दिसले। मुळीं न कोपले दात्यांवर ॥ १७ ॥

असो ती वेळ जाऊं दिली। दादाचे मनीं रुख रुख राहिली ॥
मग तेच दिनीं सायंकाळीं। बाबांस विचारली ती गोष्ट ॥ १८ ॥

आम्हीं गंधाचा उळासा टिळा। लावूं जातां अपुलिया निढळा ॥
स्पर्श करूं द्या ना कपाळा। आणि हें सकाळा काय घडलें ॥ १९ ॥

अमुचा टिळयाचा कंटाळा । दात्याच्या त्रिपुंड्राचा जिव्हाळा ।
हा काय नवलाचा सोहळा । बसेना ताळा सुसंगत ॥ २० ॥

तंव सस्मित वदन प्रीती । साई दादांलागी वदती ॥
परिसावी ती मधुर उक्ती । सादर चित्तीं सकळिकीं ॥ २१ ॥

दादा तयाचा गुरु ब्राह्मण । मी जातीचा मुसलमान ॥
तरी मी तोच ऐसें मानून । केलें गुरुपूजन तयानें ॥ २२ ॥

आपण मोठे पवित्र ब्राह्मण । हा जातीचा अपवित्र यवन ॥
कैसें करूं याचें पूजन । ऐसें न तन्मन शंकलें ॥ २३ ॥

ऐसें मज त्यानें फसविलें । तेथें माझे उपाय हरले ॥
नको म्हणणें राहून गेलें । आधीन केलें मज तेणें ॥ २४ ॥

ऐसें जरी उत्तर परिसिलें । वाटलें केवळ विनोदें भरलें ॥
परी तयांतील इंगित कळलें । माघारा परतले जैं दादा ॥ २५ ॥

ही बाबांची विसंगतता । दादांच्या फारच लागली चित्ता ॥
परी दात्यांसवें वार्ता करितां । कळली सुसंगतता तात्काळ ॥ २६ ॥

धोपेश्वरीचे रघुनाथ सिद्ध । काका पुराणिक नामें प्रसिद्ध ॥
दाते तयांचे पदीं सम्बध । ऋणानुबंध शिष्यत्वें ॥ २७ ॥

दात्यांनीं घातला काकांचा ठाव । तैसाच तयांस आला अनुभव ॥
जयां मनीं जैसा भाव । भक्ति प्रभावही तैसाच ॥ २८ ॥

आतां चित्त करूनि समाहित । परिसिलें आतांपर्यंत आचरित ॥
तैसेंच बाबांचें देहोत्सर्ग चरित । तेंही सुचित्त अवधारा ॥ २९ ॥

धन्य धन्य शिरडीचे लोक । जयां बाबांचें सहवास सुख ॥
अर्ध शतकाहुनीही अधिक । अति सुखकारक जाहलें ॥ ३० ॥

शके अठराशें चाळिसांत । दक्षिणायन प्रथम मासांत ॥
विजया दशमी शुक्लपक्षांत । दिवसा देहांत * बाबांचा ॥ ३१ ॥

नऊ तारिख मुसलमानी । कत्तलची रात्र तया दिनीं ॥
तिसरे प्रहरीं साई नाथांनीं । केली निर्याणीं तयारी ॥ ३२ ॥

बुद्धाची तैं बुद्ध जयंती । साईची तैं पुण्यतिथी ॥
देवादिकांची जी जयंती । तीच पुण्यतिथी संतांची ॥ ३३ ॥

साडे बाराचा घंटा पडला । दशमीचा काळ संपूर्ण झाला ॥
एकादशी आली उदयाला । निर्याण काळा एकादशी ॥ ३४ ॥

सूर्योदयाची उदयतिथी । तीच दसऱ्याची तिथी मानिती ॥
म्हणोन विजया दशमी धरिती । उत्सव करिती ते दिनीं ॥ ३५ ॥

मंगळवार कत्तलची रात । ऐसा तो दिवस अति विख्यात ॥
म्हणवूती ते दिनीं साई महंत । ज्योतींत ज्योत मिळविती ॥ ३६ ॥

बंगदेशींचा प्रसिद्ध सण । दुर्गापूजा समाप्ति दिन ॥
तो हा उत्तर हिंदुस्थानामधून । उत्सव दिन सकळांचा ॥ ३७ ॥

शके अठराशें आटातिसीं । विजया दशमीचेच दिवशीं ॥
सायंकाळीं प्रदोष समयासीं । भविष्यासीं सूचविलें ॥ ३८ ॥

कैसें ती कथितों अपूर्व लीला । होईल विस्मय श्रोतियांला ॥
समर्थ साईच्या अकळ कळा । तेणें सकळां कळतील ॥ ३९ ॥

इसवीसन एकूणीससें सोळा । सण दसरा सिलिंगण वेळा ॥
फेरी परततां सायंकाळा । लीला अद्भुत वर्तली ॥ ४० ॥

---

* या संबंधानें श्रीसाईबाबांचे भक्त कै० वा० रा. रा. रघुनाथ रावजी तेंडुलकर यांचे उद्गार, याच अंकांतील स्फूट विषयांत पहावे.

नभप्रदेशीं मेघ गडगडे । अवचित विद्युल्लता कडकडे ॥
तेवी जमदग्नी स्वरूप रोकडें । प्रगट केलें बाबांनीं ॥ ४१ ॥

सोडोनि शिरींचा सुडका । काढूनि कफनी तडका फडका ॥
फेडूनि कौपीन लंगोटा । केला भडका धुनींत ॥ ४२ ॥

आधींच तो अग्नी सोज्वळ । साह्य होतां आहुती प्रबळ ॥
उसळला शिखांचा कल्लोळ । भक्तांस घोळ पडियेला ॥ ४३ ॥

हें सर्व घडलें अवचितीं । नकळे काय बाबांचे चित्तीं ॥
शिलिंगण काळींची तीव्रत्ति । महत्भीतिप्रद होती ॥ ४४ ॥

अग्नीनें पसरिलें निज तेज । त्याहून बाबा दिसले सतेज ॥
झांकोळले नयन सहज । पराङ्मुख जन झाले ॥ ४५ ॥

संत हस्तींचें हें अवदान । सेवूनि प्रसन्न अग्नीनारायण ॥
दिगंबर बनले ते जामदग्न्य । धन्य नयन देखत्यांचे ॥ ४६ ॥

त्वेषें टवकारिले नयन । क्रोधें झाले आरक्त नयन ॥
म्हणती करारे आतां निदान । मी मुसलमान कीं हिंदू ॥ ४७ ॥

गर्जोनि बाबा वदती पहा जी । मी हिंदू कीं यवन आजी ॥
निर्धारा यथेच्छ मना माजी । आशंका द्याजी फेडूनियां ॥ ४८ ॥

देखावा हा अवलोकून । मंडळी झाली कंपायमान ॥
होईल कैसें शांतवन । नित्यचिंतनचाललें ॥ ४९ ॥

भागोजी शिंदा महाव्याधिष्ट । परि बाबांचा भक्त श्रेष्ठ ॥
धीर केला आला निकट । नेसवी लंगोट बाबांशी ॥ ५० ॥

म्हणे बाबा हें काय चिन्ह । आज शिलिंगण दसऱ्याचा सण ॥
म्हणती माझें हेंच शिलिंगण । हाणिती सगसग सटक्यानें ॥ ५१ ॥

ऐणें परी धुनीपाशीं । उभे बाबा दिगंबरवेशी ॥
चावडी होती ते दिवशीं । घडते कैशी हे चिंता ॥ ५२ ॥

नवाची चावडी दहा झाले । परी बाबा नाहीं स्थिरावले ॥
लोक जागजागीं तटस्थ ठेले । टकमक उगले पाहती ॥ ५३ ॥

होतां होतां झाले अकरा । बावाही तेव्हां निवळले जरा ॥
नेसोनियां लंगोटा कोरा । कफनी पेहराव मग केला ॥ ५४ ॥

चावडीची घंटा झाली । मंडळी होती तटस्थ बैसली ॥
पालखी फुलांनीं शृंगारली । अंगणीं आणिली आज्ञेनें ॥ ५५ ॥

रजतदंडपताका चवरी । छत्रध्वजादि राजोपचारीं ॥
श्रृंगारिलीसे मिरवणूक स्वारी । निघे बाहेरी एकांतरा ॥ ५६ ॥

झाला एकचि महागजर । साईनाथांचा जयजयकार ॥
काय वर्णावा तो गिरागजर । आनंदापूर लोटला ॥ ५७ ॥

मग शोधूनि शुभ्र धडका । बाबा डोक्यास गुंडीती फडका ॥
घेती चिलिमतमाखू सटका । जणूं तोच नेटका सुमुहूर्त ॥ ५८ ॥

कोणी छत्री कोणी चवरी । कोणी तीं मोरचेलें साजिरीं ॥
कोणी गरूडटके अबदागिरी । घेती निज करीं वेत्रदंड ॥ ५९ ॥

एणे परी करूनिया मीस । बाबांनीं सुचविलें सर्वत्रांस ॥
भवसागर सीमोल्लंघनास । दसराच एक सुमुहूर्त ॥ ६० ॥

तदनंतर एकचि दसरा । बाबांनीं दाखविला शिरडींकरां ॥
पुढीलचि दसरा सुमुहूर्त वरा । देहधरार्पण केला कीं ॥ ६१ ॥

हें न केवळ सूचविलें । स्वयें अनुभवा आणून दाविलें ॥
निज देह शुद्ध वस्त्र वाहिलें । योगाग्नींत हविलें येच दीनीं ॥ ६२ ॥

सन एकोणीससें अठरा । ते सालीचा तो सण दसरा ॥
तोच सुमुहूर्त केला खरा । निज परात्परा समरसले ॥ ६३ ॥

ऐसीच बाबांची आणीक प्रचिती । लिहितां लिहितां आठवली चित्तीं ॥
कीं याच विजया दशमीची तिथी । होती निश्चिती आधींच ॥ ६४ ॥